

Varia

Przeddyplomowe nauczanie onkologii – raportRafał Matkowski¹, Jan Kornafel¹, Radziław Kordek²

Wstęp. Celem pracy było zebranie i analiza danych na temat nauczania onkologii na polskich uczelniach medycznych. *Materiał i metody.* Zwrócono się z prośbą do nauczających onkologii w poszczególnych uczelniach o wypełnienie szczegółowej ankiety. Na ankietę odpowiedziało 11 ośrodków.

Wyniki. Uzyskane odpowiedzi na pytania dotyczące istnienia koordynatora nauczania onkologii, bazy i organizacji nauczania, wymiaru czasowego zajęć na poszczególnych wydziałach uczelni medycznych, kadry nauczającej, nauczania medycyny paliatywnej i głównych problemów dydaktycznych zebrano w formie tabelarycznej i porównano z zaleceniami sformułowanymi w 1998 r. w Polanicy Zdrój na spotkaniu nauczycieli akademickich odpowiedzialnych za nauczanie onkologii.

Wnioski. Najważniejszymi bolączkami przeddyplomowego nauczania onkologii w Polsce są: mała ilość zajęć z onkologii, brak koordynacji nauczania onkologii, brak zajęć z propedeutyki onkologii dla III roku Wydziału Lekarskiego, brak odrębnego przedmiotu – Medycyny Paliatywnej, brak egzaminu jako formy sprawdzenia wiedzy studentów, brak zajęć z onkologii na innych niż lekarski wydziałach uczelni medycznych, baza obca, konflikty nauczania.

Undergraduate teaching of oncology

Introduction. The aim of this study was to collect and evaluate data concerning the teaching of oncology in Medical Universities in Poland

Material and methods. Eleven university centers have completed a detailed questionnaire.

Results. The answers concerned the coordination of oncological education during the studies, the academic staff, the clinical base, the organization and the amount of time dedicated to medical training in oncology, education in palliative medicine and main didactic problems. The data was analyzed and compared with the recommendations formulated in 1998 by academic teachers responsible for the oncology syllabus in Poland.

Conclusions. The most important weak points of pre-graduate oncology teaching in Poland are: a relatively small amount of time dedicated to medical training in oncology, unsatisfactory coordination of oncological education during studies, insufficient training in palliative medicine, lack of examinations as forms of student knowledge verification, insufficient training in oncology for pharmaceutical, public health, nursing and stomatological faculties, lack of university clinical base (especially radiotherapy), dissimilarity of advised standards of treatment.

Słowa kluczowe: kształcenie, przeddyplomowe kształcenie medyczne

Key words: education, undergraduate medical education

Wstęp

Próby wprowadzenia w naszym kraju ujednoliconego programu nauczania onkologii napotykają na trudne do pokonania opory. Jednocześnie wyniki leczenia nowotworów w Polsce są bardzo złe i, jak pokazało badanie Eurocare-3, wyleczalność jest najniższa w Europie. Czy programy nauczania onkologii na polskich uczelniach medycznych zapewnią młodym lekarzom wystarczającą wiedzę, aby

poprawić te niekorzystne statystyki? Wyniki ostatniego LEP-u nie dały na ten temat jednoznacznej odpowiedzi. Pytania z onkologii były nieliczne, pomimo że nowotwory złośliwe stanowią piątą, co do częstości, przyczynę hospitalizacji i powodują 26,0% wszystkich zgonów u mężczyzn i 22,4% u kobiet w Polsce.

Materiał i metody

Aby ocenić stan kształcenia przeddyplomowego poprosiliśmy nauczających onkologii w poszczególnych uczelniach o wypełnienie szczegółowej ankiety. Na ankietę odpowiedziało 11 ośrodków (w kolejności alfabetycznej):

1. Prof. dr hab. n. med. Marek Z. Wojtukiewicz
Zakład Onkologii Akademii Medycznej w Białymstoku

¹ Katedra Onkologii Klinika Onkologii Ginekologicznej AM we Wrocławiu

² Katedra Onkologii
Uniwersytet Medyczny w Łodzi

2. Prof. dr hab. Roman Makarewicz
Katedra Onkologii i Zakład Onkologii Zachowawczej Akademii Medycznej im. L. Rydygiera w Bydgoszczy
3. Prof. dr hab. n. med. Jacek Jassem
Katedra i Klinika Onkologii i Radioterapii Akademii Medycznej w Gdańsku
4. Prof. dr hab. n. med. Teresa Gasińska
Katedra i Klinika Chorób Wewnętrznych i Chemioterapii Onkologicznej Śląskiej Akademii Medycznej w Katowicach
5. Prof. dr hab. n. med. Janusz Pawłega
Katedra i Klinika Onkologii Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie
6. Prof. dr hab. Maria Mazurkiewicz
Katedra i Zakład Onkologii Akademii Medycznej w Lublinie
7. Prof. dr hab. Radziszaw Kordek
Katedra Onkologii Uniwersytetu Medycznego w Łodzi
8. Prof. dr hab. n. med. Jan Bręborowicz
Katedra Onkologii Akademii Medycznej w Poznaniu
9. Dr n. med. Danuta Rogowska
Oddział Kliniczny Radioterapii Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie
10. Prof. dr hab. n. med. Wiesław W. Jędrzejczak, dr hab. n. med. Andrzej Deptała
Katedra i Klinika Hematologii, Onkologii i Chorób Wewnętrznych Akademii Medycznej w Warszawie
11. Prof. dr hab. n. med. Jan Kornafel

Katedra Onkologii Klinika Onkologii Ginekologicznej Akademii Medycznej im. Piastów Śląskich we Wrocławiu

Jako standardu, do którego powinna dążyć każda uczelnia, użyto postulatów sformułowanych w 1998 r. na spotkaniu kierowników zespołów dydaktycznych i adiunktów ze wszystkich ośrodków akademickich w Polsce, które odbyło się w Polanicy Zdrój. Postulaty opracowane na tej konferencji zostały opublikowane w *Nowotworach* [1], a ich zasadność została potwierdzona na kolejnych spotkaniach ww. grupy nauczycieli akademickich, które miały miejsce w Poznaniu w 1999 r. i w Krakowie w 2000 r.

Wyniki i dyskusja

Już pierwsze pytanie dotyczące istnienia na uczelni koordynatora nauczania onkologii, który przewodniczyłby zespołowi nauczycieli dziedzin podstawowych i przedklinicznych w pracach nad opracowaniem szczegółowego programu zajęć z podstaw onkologii, ujawniło potencjalną niespójność programów nauczania. Odpowiedzi zestawiono w Tabeli I. Na większości uczelni brakuje osoby odpowiedzialnej za usuwanie niepotrzebnych powtórzeń w programie i uzupełnianie przeoczeń.

Tab. I. Czy na uczelni istnieje koordynator nauczania onkologii?

Ośrodek	Koordynator	Specjalizacja	Zakres koordynacji
Białystok	nie		
Bydgoszcz	nie		
Gdańsk	nie		
Katowice	tak		tylko blok poświęcony onkologii
Kraków	nie		
Lublin	nie		
Łódź	nie		
Poznań	nie		
Szczecin	tak	Prorektor ds. dydaktyki	zintegrowany program dla wszystkich Klinik nauczających zagadnienia związane z onkologią
Warszawa	tak	onkologia kliniczna	tylko blok poświęcony onkologii
Wrocław	tak	radioterapia	tylko blok poświęcony onkologii

Tab. II. Czy zajęcia odbywają się na bazie własnej uczelni, czy na bazie obcej?

Ośrodek	Baza własna	Baza obca
Białystok	nie	Białostocki Ośrodek Onkologiczny
Bydgoszcz	nie	Centrum Onkologii w Bydgoszczy
Gdańsk	Radioterapia i chemioterapia	ćwiczenia w Wojewódzkiej Przychodni Onkologicznej
Katowice	Kliniki: Chemioterapii Onkologicznej, Chirurgii Ogólnej, Chirurgii Przewodu Pokarmowego (brak radioterapii)	
Kraków	tak	
Lublin	nie	Centrum Onkologii Ziemi Lubelskiej, Hospicjum
Łódź	nie	Ośrodek Onkologiczny w Łodzi
Poznań	tak	Radioterapia w Wielkopolskim Centrum Onkologii
Szczecin	nie	Regionalny Szpital Onkologiczny
Warszawa	Klinika Hematologii i Onkologii Klinika Chirurgii Ogólnej i Chorób Wątroby	Centrum Onkologii-Instytut (radioterapia)
Wrocław	nie	Dolnośląskie Centrum Onkologii

Okazało się, że nadal większość polskich akademii medycznych nie ma własnej klinicznej bazy onkologicznej. Zajęcia praktyczne realizowane są w większości w oddziałach Instytutu Onkologii lub regionalnych ośrodkach onkologicznych, co zapewnia odpowiedni kontakt studentów z chorymi na nowotwory. Docelowo wszystkie uczelnie powinny dążyć do utworzenia pełnoprofilowych (radioterapia + chemioterapia + chirurgia onkologiczna) własnych jednostek onkologicznych [1]. Szczegóły przedstawione są w Tabeli II.

Najbardziej bolesne okazało się zestawienie czasu poświęconego nauczaniu onkologii w poszczególnych uczelniach i porównanie go z minimum ustalonym na konferencji w Polanicy Zdrój. Ilość godzin przeznaczonych na kurs integrujący wiedzę z onkologii waha się od 30 do 89 godzin łącznie na wszystkich latach studiów (średnio 50 godzin). Zaledwie 5 uczelni może pochwalić się zajęciami z propedeutyki onkologicznej dla studentów wstępujących na lata kliniczne (III lub IV rok studiów), co było jednym z istotnych zaleceń wypracowanych w Polanicy Zdrój. Tabele III i IV zawierają zestawienie czasu poświęconego zajęciom z onkologii na poszczególnych latach studiów.

Jak widać większość uczelni nie wywiązuje się z minimum godzinowego, które przedstawia się następująco:

1. Zajęcia praktyczne (ćwiczenia i seminaria) z onkologii klinicznej dla studentów VI roku wydziałów lekarskich nie mogą zajmować mniej niż 60 godzin.

2. Zajęcia z propedeutyki onkologicznej dla studentów III roku wydziałów lekarskich powinny odbywać się w wymiarze co najmniej 15 godzin [1].

Należy zaznaczyć, że zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu minimalne obciążenie zajęciami z onkologii dla kierunku lekarskiego to 40 godzin [2]. Rozporządzenie to w sposób jednoznaczny zalicza onkologię do kierunkowych przedmiotów klinicznych i przynajmniej na jakiś czas stanowi istotny argument w dyskusji na temat potrzeby istnienia odrębnego przedmiotu „onkologia” w trakcie studiów medycznych. Przeciwnicy wyodrębniania onkologii jako przedmiotu nauczania przekonują, że „wszyscy nauczamy onkologii”. W naszej opinii postępowanie takie jest niewystarczające, ponieważ nie akcentuje należycie elementów czujności onkologicznej w codziennej praktyce lekarskiej i konieczności leczenia chorych z nowotworami przez onkologiczny zespół wielospecjalistyczny [3]. Według opinii European Association of Cancer Education (EACE) programy nauczania zdominowane są szczegółowymi tematami nauk podstawowych, jak i detalami protokołów leczenia czy farmakologii cytostatyków, zapominając, że większość studentów nie będzie w przyszłości onkologami, ale z drugiej strony to na nich spoczywać będzie odpowiedzialność za pierwszy kontakt z chorym na nowotwór [3].

Równie mizernie wygląda nauczanie medycyny paliatywnej na polskich uczelniach medycznych (Tab. V). Warto tu przypomnieć, że zaleca się przeprowadzenie 30 go-

Tab. III. Informacje dotyczące wydzielonego kursu integrującego wiedzę z onkologii, prowadzonego przez onkologów lub lekarzy innych specjalności (na ostatnich latach studiów)

Ośrodek	Ilość godzin	Lata studiów	Wykłady	Seminaria	Ćwiczenia
Białystok	45	VI	0	15	30
Bydgoszcz	45	V	0	15	30
Gdańsk	79	VI	15	18+10 (f)	36
Katowice	30	VI	0	tak	tak
Lublin	50	VI	20	0	30
Łódź	60	VI	0	20	40
Poznań	35	VI	15	0	30
Kraków	40	VI	8	16	16
Szczecin	30	VI	0	10	20
Warszawa	48	VI	18	tak	30
Wrocław	40	VI	0	0	40

(f) – fakultety

Tab. IV. Informacje dotyczące wydzielonego kursu integrującego wiedzę z onkologii, prowadzonego przez onkologów lub lekarzy innych specjalności (na wcześniejszych latach studiów)

Ośrodek	Ilość godzin	Lata studiów	Wykłady	Seminaria	Ćwiczenia
Gdańsk	10	III	11	0	0
Łódź	18	III	0	18	0
Kraków	2	III	2	0	0
Szczecin	10	IV	0	10	0
Warszawa	15	III	0	15	0

Tab. V. Nauczanie medycyny paliatywnej

Ośrodek	Forma organizacyjna	Lata studiów	Wymiar czasowy
Białystok	w ramach kursu z onkologii	VI	2 godziny
Bydgoszcz	odrębny przedmiot	VI	30 godziny
Gdańsk	odrębny przedmiot	VI	12 h – semina; 18 h – ćwiczenia
Katowice	odrębny przedmiot	IV	
Kraków	w ramach kursu z onkologii	VI	
Lublin	w ramach kursu z onkologii	VI	4 godziny
Łódź	w ramach kursu z onkologii	VI	2 dni ćwiczeń
Poznań	odrębny przedmiot		2 tygodnie
Szczecin	odrębny przedmiot	VI	14 h – ćwiczenia; 10 h – semina
Warszawa	w ramach kursu z onkologii	VI	3 h – wykłady
Wrocław	odrębny przedmiot	VI	4 h – ćwiczenia; 8 h – semina

Tab. VI. Organizacja zajęć z onkologii

Ośrodek	Kontakt z pacjentami	Wielkość grup	Forma zaliczenia kursu
Białystok	tak	6 – ćwiczenia; 18 – semina	zaliczenie
Bydgoszcz	tak	5 – ćwiczenia; 20-25 – semina	egzamin testowy
Gdańsk	tak	5 – ćwiczenia; 15-25 – semina	egzamin ustny
Katowice	tak	5 – ćwiczenia; 15-19 – semina	zaliczenie
Kraków	tak	12	egzamin testowy
Lublin	tak	5 – ćwiczenia	zaliczenie
Łódź	tak	Grupy 10-osobowe dzielone na 3 części	egzamin testowy
Poznań	tak	4 – ćwiczenia	zaliczenie
Szczecin	tak	6-8 – ćwiczenia; 30 – semina	zaliczenie
Warszawa	tak	5 – ćwiczenia; 20-24 – semina	egzamin testowy
Wrocław	tak	5 – ćwiczenia; 18-24 – semina	egzamin testowy

Tab. VII. Kwalifikacje nauczycieli akademickich uczących onkologię

Ośrodek	Nauczyciele	Chemioterapeuta	Radioterapeuta	Chirurg onkolog	Ginekolog	Inni pracownicy
Białystok	6	1	1	1	0	Doktorant Specjalista opieki paliatywnej
Bydgoszcz	11	1	4	1	0	Fizyk Rehabilitant Psycholog Doktoranci
Gdańsk	15	6	9	0	0	
Katowice	>8	2	0	0	0	Hematolodzy Interniści Endokrynolodzy Rehabilitant
Kraków	8	4	2	1	0	Fizycy
Lublin	8	1	3	3	0	Anestezjolog
Łódź	21	6	2	7	0	Patolodzy Specjaliści medycyny paliatywnej
Poznań	12	tak	tak	tak	tak	Analityk medyczny Patolog
Szczecin	5	0	5	0	1	
Warszawa	6	6	0	0	0	
Wrocław	15	2	7	1	2	Doktoranci Chirurg

dzin seminariów i ćwiczeń z medycyny paliatywnej. W ramach tych zajęć studenci powinni spędzić 1 dzień w hospicjum, poradni opieki paliatywnej lub na wizytach domowych [1].

Na szczęście wszystkie uczelnie zapewniają swoim studentom kontakt z pacjentami i prawidłową liczebność grup ćwiczeniowych i seminaryjnych. Sześć z nich kończy kurs z onkologii egzaminem na ocenę (Tab. VI).

W Tabeli VII przedstawiono specjalności nauczycieli akademickich. Niestety w części uczelni nie są reprezentowane wszystkie dziedziny onkologii.

W „postulatach z Polanicy” proponowano zapewnienie przynajmniej 30 godzin seminariów i ćwiczeń prowadzonych przez jednostki onkologiczne uczelni dla Wydziałów Stomatologicznych, Pielęgniarstwa i Zdrowia Publicznego oraz 15 godzin dla Wydziału Farmacji [1]. Stan faktyczny przedstawiono w Tabeli VIII.

W Tabeli IX zestawiono najważniejsze problemy, z którymi borykają się poszczególne uczelnie.

Wnioski

Najważniejszymi problemami nauczania przeddyplomowego onkologii są:

- mała ilość zajęć z onkologii,
- brak koordynacji nauczania onkologii,
- brak zajęć z propedeutyki onkologii dla III roku Wydziału Lekarskiego,
- brak zajęć z radioterapii,
- brak odrębnego przedmiotu – Medycyny Paliatywnej,
- brak egzaminu jako formy sprawdzenia wiedzy studentów,
- brak zajęć z onkologii na innych wydziałach uczelni medycznych,

Tab. VIII. Onkologia na innych wydziałach uczelni medycznych

Ośrodek	Wydział	Wymiar czasowy
Białystok	Stomatologiczny	10 godzin ćwiczeń
	Fizjoterapii	30 godzin: wykłady, ćwiczenia, seminaria
	Pielęgniarstwa (studia zaoczne)	30 godzin: wykłady i ćwiczenia
Katowice	Opieki i Oświaty Zdrowotnej:	
	– studia zaoczne	13 godzin: seminaria i ćwiczenia
	– studia dzienne	80 godzin: wykłady, seminaria i ćwiczenia
Kraków	Ochrony Zdrowia	12 godzin: wykłady, seminaria i ćwiczenia
Łódź	Stomatologiczny	15 godzin seminariów
Szczecin	Stomatologiczny	10 godzin seminariów
Wrocław	Lekarsko-Stomatologiczny	30 godzin: seminaria i ćwiczenia

Tab. IX. Główne problemy dydaktyczne i konflikty nauczania

Ośrodek	Problemy i konflikty
Białystok	Baza obca Brak odrębnego przedmiotu – Medycyny Paliatywnej Mała liczba pracowników i godzin nauczania onkologii Brak egzaminu jako formy sprawdzenia wiedzy studentów
Bydgoszcz	Sprzeczne koncepcje leczenia nowotworów przewodu pokarmowego – chirurgia ogólna
Gdańsk	Konflikt nauczania – urologia, laryngologia, ginekologia
Katowice	Brak zajęć z radioterapii
Lublin	Rozbieżności w poglądach dotyczących zasad i sposobów leczenia nowotworów złośliwych
Łódź	Konflikt nauczania – głównie z zakresu ginekologii
Poznań	Sporadycznie konflikty nauczania Mała ilość zajęć z onkologii
Szczecin	Mała ilość zajęć z onkologii
Warszawa	Mała ilość zajęć z onkologii
Wrocław	Baza obca Mała ilość zajęć z onkologii Zlikwidowanie zajęć z propedeutyki onkologii dla III roku Wydz. Lekarskiego Niewystarczające zaznaczenie roli leczenia skojarzonego w onkologii podczas zajęć w innych klinikach

- baza obca,
- konflikty nauczania,
- biorąc pod uwagę autonomię uczelni, tylko od ich władz zależy dostosowanie się do zalecanych standardów nauczania onkologii.

Dr n. med. Rafał Matkowski

Katedra Onkologii Akademii Medycznej we Wrocławiu
Plac Hirszfelda 12, 53-413 Wrocław
katedraonkologii@dco.com.pl

Piśmienictwo

1. Berner J, Bręborowicz J, Jassem J i wsp.. Przeddyplomowe nauczanie onkologii – postulaty. *Nowotwory* 1998; 48: 547-548.
2. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 sierpnia 2004 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia standardów nauczania dla poszczególnych kierunków studiów i poziomów kształcenia. Dziennik Ustaw nr 194, pozycja 1985.
3. Kornafel J. O edukowaniu lekarzy w onkologii. *Służba Zdrowia* 2004; 73-76: 24-25.

Otrzymano i przyjęto do druku: 11 maja 2005 r.